

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 21. marca 1855.

List 23.

Na česa naj gospodar pazi, kadar dnar na pósodo jemlje?

Kadar kdo dnarja na pósodo potrebuje, je se vé da prvo, da človeka dobi, ki dnar ima in ga mu posoditi hoče.

Dobro bi sicer bilo, če bi mogli povedati, kje se dnar izposojati zamore, al tega nismo v stanu. To se namreč ravna po okoljšinah kraja, kjer človek živi, in po družih razmerah, v katerih gospodar živi.

Ali tistim, ki želé dnarja na pósodo, saj dober nauk dati, kje da naj ga na pósodo nikdar ne jemljejo, to smo v stanu jim povedati, — varovati jih namreč odertnikov (vohernikov). Odertniki posojajo tudi dnar in večidel še raje ko drugi pošteni ljudje, — al oni nimajo za nobeno drugo stvar serca, kakor za žakelj svoj. Kadar odertnik kaj posoja, ni dovoljen, da se mu plačajo postavne obresti (činži), — nak! on hoče višje obresti; on išče še drugih dobičkov; on ne dá celega zneska na pósodo vzetega dnarja; on iztirjuje potem tudi brez milosti celi dolg, ki se z mnogimi postranskimi nadavki na silen znesek naraste, in ker to večidel v takem času stori, ko dolžnik naj manj plačati zamore, se dostikrat primeri, da revež pride na kant.

Tedaj se je treba varovati odertnikov! Navadno slabo znamenje je že to, ako tisti, ki dnar posoja, ni zadovoljen z dolžnim pismom, ampak da hoče, da mu dolžnik menico (Wechsel) podpiše. Res je, da po postavah vsakdo, ki se po pogodbi (kontraktu) zavezati more, tudi menico izdati smé. Vendar so menice prav za prav le za tergovce (kupčevavce) in za take ljudi, ki večkrat in veliko z blagom ali dnarjem barantajo, veliko kupujejo in prodajajo, tedaj mnogo plačil imajo. Kmetovavec ali gospodar pa, ki dnarja na pósodo iše, ga potrebuje večidel za delj časa, in za tak dolg je navadno dolžno pismo popolnoma zadosti, če se tudi posojilo le za kratek čas vzame. Večidel pa pride upnik, kateri le na menico posoja, s tim izgovorom, da pravi: menica ne prizadeva toliko stroškov kot dolžno pismo, — dolžnik ne potrebuje tako druzega štampilna za menico, kakor za dolžno pismo, — pri menici ni treba vpisovanja v gruntne bukve (vtabuliranja), — vse je hitro in na kratko opravljeno itd. To je sploh vse resnica — ali za kmeta je to nevarna resnica, ktera ga zamore na kant pripraviti. Dosto žalostnih skušinj nam to spričuje.

Ker so se tedaj poslednje čase tudi med kmete menice vrivati začele, se nam potrebno zdí, jim razjasniti to reč in jim pred oči postaviti, kako nevarno je podpisati menico, ako jo ima odertnik v rokah. Čujte!

Z menico se lože goljufa, izposojeni dolg se lože večji zapiše kakor v dolžnem pismu. Kadar pride upnik z menico pred sodnijo, se ne praša kakor pri navadnih dolžnih pismih: ali je dolžnik, ki je menico podpisal, tudi res zapisani znesek prejel, ali v dnarji ali v blagu, ali je dnar izposojen bil ali dolg na kakošno drugo vižo se naredil. Kadar je dolžnik menico pod-

pisal, in če je menica sicer prav narejena (za to pa že upnik skerbi), mora dolžnik, kakor hitro ga upnik toži, brez zaslišanja celi znesek v treh dneh plačati, sicer ga po postavi menjopravna eksekucija zadene. Ako toženi dolžnik v teh treh dneh ne plača, ima tožnik pravico polastiti se premoženja dolžnikovega ali pa dolžnika berž zapreti dati.

V ti nevarnosti je kmet, kateri podpiše menico za dolg, ki ga je naredil. Treba je tedaj, da vsak to nevarnost pozna. Nekteri jo sicer že poznajo, pa se tolažijo s tim, da bojo do tistega časa že plačali dolg, ali pa jim upnik prigovarja, da jih bo že čakal ene dni več, če bi ne mogli plačati. Al naj se varjejo, da jih njih gotovost ne goljufa; znajo okoljšine priti, katerih pred vediti ne moremo: ali bomo v stanu plačati. Pa tudi upnik včasih z vso dobro voljo ne more predolgo čakati, če se noče sam sebe v škodo nesti in dolžniku še večjih stroškov na glavo nakopati. Pa tudi s tim se upnik izmuzne iz svoje obljube, da dá menico naprej, ki pride v druge roke, — potem mu sam pomagati ne more, ako bi tudi hotel. Tri dni ima le časa; v tem času bi moral dohtarja (advokata) iskati, ki bi sodni pismo predložil, da to in to mu je upnik obljubil ali kak drug vgovor napravil, — pa pri vsem tem ima tožnik pravico, za varšino dolgá ga eksekvirati, ga tedaj tudi rubiti itd. To vse prizadene veliko stroškov, in če gospodar ni vaje vseh teh potov, v kakošne zadrege pride! Zakaj pri menicah je postava ojstra, nagla. Naj tedaj kmet na to vižo nikdar ne jemlje dnarja na pósodo! Sicer naj pa nikdar ne misli, da menica je vselej le majhen kos papirja, na katerem so nekatere besede natisnjene (drukane) in se le znesek, ime in dan vpiše, — menica zna popolnoma podobna biti dolžnemu pismu, le to je razloček, da v dolžnem pismu se ne smé nikjer beseda menica (Wechsel) brati. Naj tedaj vsak tako pismo dobro prebere in pregleda: ali najde kje besedo „Wechsel“; kakor hitro najde besedo to, naj tacega dolžnega pisma nikar ne podpiše, ako se ne hoče podati v nevarnost, ki jo žugajo menice.

(Konec sledí.)

Pregled gospodarstva.

Vinoreja na Horvaškem in v Slavonii.

V časniku štajarske gospodarske družbe popisuje gosp. Fr. Trumer, višji vertnar družbinega verta, nograđe horvaške in slavonske, ktere je po povabilu zagrebske gospodarske družbe že trikrat obhodil. Vinograde imajo večidel na nizkih goricah, malo jih je celó na ravnem; zemlja je ilovka. Zasadbo novih nogradov večidel opravljajo s ključi (Blindreben), vsahnjene terte nadomestujejo z grubanicami, obrezujejo jih po stari šegi na mnogoverstne viže, na glave in šparone in jih izpeljujejo po 4 do 6 čevljev visoko, ali pa na kratko z glavico brez šparonov; okopujejo jih enkrat povsod, dvakrat in trikrat pa jih okopuje le pridni in bolj premožni gospodar. Res je sicer, da zavolj rodovitne zemlje drugo in tretje oko-

povanje ni tako potrebno, kakor na Štajarskem, Avstrijskem in doljnem Nemškem, vendar se plevel 3 do 4 čevlje visok tako zaraste, da sonce ne more zemlje ogrevati; gnojé le malokje, in kjer gnojé, gnojé s hlevnim gnojem, ktereга veržejo v jamo, ki jo skopljejo okoli terte; poglavitnih tertnih sort imajo 25, zraven teh pa še 20 sort družih manj navadnih; vino prešajo preprosto, v Slavonii nimajo preš. Vino horvaško-slavonsko je mnogoverstne cene in barve, mnoge vina so žlahne, nektre, kakor moslavinsko in še druge so tako izverstne, da se smejo primerjati rajnskimi. — Vredništvo štaj. gospodarskega časnika pristavlja temu popisu sledečo opombo skoz in skoz resnično: „Ta popis nam je nov dokaz, kako izverstne vina zamorejo dežele našega cesarstva pridelati, in vendar gré vsako leto blizo 2 milijona gold. za ptuje vina v ptuje dežele. Ako tedaj pomislimo, da za lan in konoplje gré 2 mil., za klavno živino 5 mil. in 4 mil. za kože — tedaj vsako leto 13 milijonov — za zgolj kmetijske pridelke — v ptuje dežele za blago, ki bi ga lahko doma pridelali, ni težko zapopasti: kje teči poglavitni vzrok, da državi zmiraj dnarja manjka. Gotovo premoženje je le v rudnistvu in kmetijstvu, tedaj je pred vsem treba kmetijstvo in rudnistvo povzdigniti in jima na noge pomagati, da se sicer zdravo državno telo ozdravi tiste hude bolezni, ktera kakor rak gloje sicer zdrave ude. Bog daj! da bi tisti možje, katerim je blagor toliko milijonov ljudi v roke položen, to resnico do živega spoznali, in da bi to spoznanje ne ostalo le pri edinem spoznanji, ampak da bi kmali kmali v djanje stopilo.“

Starozgodovinski pomenki.

Slovenščina v starem času.

Spisal P. Hieinger.

Vsak narod, ako se sam kaj čuti, si skuša svojo staro zgodovino bolj razjasniti. Kdo bi Slovencom zameril, ako tudi oni želijo v tame svojega nekdašnjega časa več svetlobe pripraviti? Ptuji zgodovinarji jim vedno to oponašajo: „vaši predniki so še le v sredi 6. stoletja v te strani prišli; pred so stanovali unstran Donave, unstran tatranskih hribov“. Slovencom nasprot lastna zavest pripoveduje, da sedanje selišča jim niso bile nikdar ptuje, temuč da je že od pervega tukaj njih rod stanoval. Pa komaj se kak Slovenec to na glas izreči prederzne, že nasprotnikov cela truma zakriči: „kaj si nek ti Slovenci domišljujete? Celti so bili kdaj tukaj, Germani so bili kdaj tukaj, za Slovence tedaj ni bilo mesta!“ Pravda o tej reči se je poslednji čas živo vnela, in „Novice“ tudi svoj del prinašajo, da bi resnica zmago dosegla. Vendar v sredi učenega prepira marsikteremu bravcu ni konec očiten, v ktereга se mnogoteri dokazi obračajo; sledeči spisek hoče nekoliko stan te pravde pojasniti, in sicer v več posamskih vprašanjih.

1. Kdaj so Celti, in kdaj Germani posedli južno-donavske strani?

Celti ali Kelti so se sploh imenovali rodovi, kateri so prvi čas v zahodni Evropi naseljeni bili, namreč v Galii in Britanii, in deloma v Hispanii, ter so se pozneje tudi proti izhodu čez Snežnike (Alpes) in renski vodotoč razširili. Učeni ljudoslovci jih sploh prištevajo v indoeuropejsko rodovino, ker je njih jezik v koreninah in slovniških oblikah podoben jeziku narodov, kateri so čez Indijo, Perzijo in večino Evrope razširjeni, in se zavoljo svoje sorodnosti v eno veliko družino štejejo ¹⁾. Nekteri

nemški zgodovinarji jih, gledé na gerška zemljopisnika in zgodovinarja Strabona in Dionizja Halikarnaskega delajo prav sorodne z Germani ali Nemci, kakor da bi bili oboji le dvojna veja enega debla ¹⁾. Nasprot si drugi prizadevajo dokazati, da gredó Celti deloma v semitiško rodovino, ktera je razširjena čez Arabijo, Sirijo in severno Afriko; pravijo namreč, da so Celti mlajši tistih Feničanov, kateri so 2300 pr. Kr. Egipt posedli, pa so bili 1790 pr. Kr. pregnani, in so si potem v Grecii, Italii, Hispanii in Galii, tudi v Britanii nove sedeže dobili. To pa dokazuje s tem, da so celtiške božanstva feniškim in egiptovskim podobne, in da je celtiški jezik s feniškim ali hebrejskim močno enak ²⁾. Neki nov pisatelj spet samo Celte v Galii dela z Germani sorodne, Celte v Britanii pa šteje v vse drugačno rodovino ³⁾. Ktera je prava, ni treba tukaj razsojevati; pa odgovor gré na drugo vprašanje, kdaj da so Celti prišli v južno-donavske strani?

Učeni na eni strani terdijo, da se je to v 6. stoletju pr. Kr. zgodilo, ker rimski zgodovinar Livi govori, da so Galijani 200 let popred v Italijo prišli, preden so Rim napadli. Na drugi strani pa dokazujejo, da se prihod Galijanov ni popred ko 388 pr. Kr. primeril, in to je zdaj splošna menitev, ker ravno tisti zgodovinar na drugem kraji piše, da pred Galijani, ktere je o tisti dōbi Belovez v Italijo pripeljal, nihče še ni bil Snežnikov prestopil. To poterdjuje tudi Diodor siciljski, kateri piše, da Galati ali Galijani so bili v 114. olimpiadi, to je krog leta 324. Grekom znani postali, ko so namreč v Tracijo planili ⁴⁾. Ravno v tem času pa je tudi druga množica Galijanov čez Ren vdarila, in Sigovez jo je v podonavske strani dalje peljal; od obeh strani so Galijani ali Celti po tem tudi kraje poleg Snežnikov posedli.

Iz te pripovedi je jasno, da Celti se niso toliko zgodaj vselili v deželi, „ktera je med Donavo in jadranskim morjem“.

Za Germane, to je Nemce, ni nobenega dvoma, da so v indoeuropejsko rodovino šteti; saj ravno zatega voljo se to ljudsko deblo rado imenuje celtogermansko. Drugačne pa in razne so misli tudi o njih prihodu v južno-donavske strani. Splošna misel nemških zgodovinarjev je ta, da so bili Germani ali Nemci ne samo v severji od Donave do nemškega in baltiškega morja, med Renom in Vislo razširjeni, ampak da so bili tudi že v starem času pred prihodom Rimljanov na južnih donavskih bregovih in do Snežnikov naseljeni ⁵⁾. Pa za to manjka vsih dokazov; stari zgodovinarji, kateri Celte imenujejo, nič ne pravijo od Germanov; tudi nobenih dnarjev ali drugačnih spominkov ni znanih, kateri bi od starih nemških naselitev v teh krajih pričali. Zatoraj tudi nekteri nemški zgodovinarji štejejo med zmote tisto misel, da bi bili Germani pred rimskim gospostvom že na južni strani Donave stanovitne sedeže imeli. Po tem je pa znano, da so Rimljani donavsko mejo silno skerbno varovali, in zlasti Germanom vsako naselitev prepovedali; res da so jo razni nemški rodovi čez veliko reko vdarjali, pa so bili tudi krepko zavračevani; še le proti koncu četrtega in v petem stoletju po Kristusu so začeli si na južnih donavskih bregovih stanovališča osvojevati ⁶⁾. Po takem je verjetno, da Nemci so bili v teh stranéh še precej bolj pozni stanovavci kakor Galijani.

¹⁾ Muhar „Celtisches Noricum“, „Geschichte der Steiermark“ I. Band (Strabo l. I. 4, 7. Dionys. Hal. l. XXIV.)

²⁾ Koch „Keltische Bildnisse und Runen, Keltische Forschungen;“ tudi g. Terstenjak to omenja v spisu: „O Noriku“.

³⁾ Holzmann „Celten und Germanen“.

⁴⁾ Liv. l. V. 33. — l. V. 34. Niebuhr „Römische Geschichte“. Bd. I. str. 258. Diodor. Sic. l. XXVII.

⁵⁾ Muhar „Gesch. der Steiermark“ I. Bd. skoraj na vsaki strani.

⁶⁾ Koch „Die Alpen-Etrusker“ str. 69. in 70. „Die Judenburger Antiken“ (Mitth. d. hist. Vereins f. Krain 1854 str. 9.) Pis.

¹⁾ Wiseman „Zusammenhang der Ergebnisse wissenschaftl. Forschung mit der geoff. Religion“. Str. 40.